УДК 791.4(477)1922-1930

Миславський В. Н.

Миславський Володимир Наумович – кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри телебачення Харківської державної академії культури.

ORCID iD. https://orcid.org/0000-0003-0339-1820

Становлення виробництва культурфільмів в Україні протягом 1922–1930-х років

Культурфільми в Україні розглядалися як другорядні, і їм не приділялося належної уваги. Виробництво культурфільмів ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) починається в 1922–1923 роках із постановок на Одеській кінофабриці. Перші культурфільми можна визнати такими лише номінально. Автори тільки випробували технологічні можливості нового виду кіномистецтва. Методи виробництва культурфільмів були недосконалі і вельми трудомісткі, що позначалося на їх художньому рівні. Культурфільми в Україні не набули поширення, оскільки здебільшого не становили художньої цінності. Окреслений стан справ пов’язуємо з тим, що спочатку ці стрічки розглядалися як другорядні, їхню постановку доручали малодосвідченим кінематографістам, часто дебютантам. У роботі на матеріалі широкого спектру маловідомих публікацій в українській та російській пресі 1920–1930-х років уперше розглянуто основні аспекти розвитку виробництва культурфільмів в українському кінематографі як окремої форми державної політики в галузі кіновиробництва, визначено чинники, які впливали на цей процес у зазначений період, а також охарактеризовано вплив політичної кон’юнктури на тематику фільмів і внесок українських кінематографістів у розвиток виробництва культурфільмів в Україні. Висвітлено процеси формування штату творчих працівників в українському науково-популярному кінематографі.

Ключові слова: історія кіно в УРСР, ВУФКУ, кіновиробництво, культурфільми.

Незважаючи на те, що видано значну кількість праць з історії українського кіно, до цього часу недослідженим залишаються процеси створення і виробництва культурфільмів протягом 1922–1930 років, хоча їм належить важлива роль е розвитку кіномистецтва.

Найбільш вагомий внесок у дослідження історії українського кіно здійснили протягом 1950–1970-х років українські кінознавці: Г. Журов[1], А. Роміцин[2], І. Корнієнко[3], О. Шимон[4] та інші, однак культурфільми 20-х років не привертають їхньої уваги вчених. У 1986 році вийшла друком колективна праця «Історія українського радянського кіно. 1917–1930 рр.»[5], однак і тут це питання не стало об’єктом дослідження. Дві ґрунтовні

[1] Журов Г. В. Розвиток українського кіномистецтва. Київ : Мистецтво, 1958. 44 с.

[2] Роміцин А. А. Українське радянське кіномистецтво : нариси. Київ : Вид-во акад. наук УРСР, 1959. 227 с.

[3] Корнієнко І. С. Українське радянське кіномистецтво, 1917–1929 : нариси. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. 141 с.

[4] Шимон А. А. Страницы биографии украинского кино. Киев : Мистецтво, 1974. 151 с.

[5] Історія українського радянського кіно : в 3 тт. Т. 1 : 1917–1930 / ред. Б. С. Буряк, С. Г. Зінич. Київ : Наук. думка, 1986. 246 с.

праці з історії українського кіно видані у другій половині 2000-х років (монографія Л. Госейко[1] і колективне дослідження «Нариси з історії кіномистецтва України»[2]), але про культур фільми 1920-х років у них не йдеться.

Мета статті – розглянути виробництво культурфільмів як окрему сферу українського кінематографа, визначити особливості кіновиробничих процесів 1920-х років, виявити фактори, що впливали на них.

Виробництво культурфільмів в Україні розпочинається з 1922 року. Спочатку їх було мізерно мало, багато картин закуповували за кордоном, переважно в Німеччині. Щодо українського виробництва, 1922 року ВУФКУ (Всеукраїнське фото-кіно управління) випустило чотири агітфільми і два культурфільми – «Тютюнтрест» (про роботу тютюнової фабрики імені Г. І. Петровського в Одесі»[3] і «Перший радянський рейс за кордон на пароплаві "Ельборус"»[4]. Восени 1923 року ВУФКУ з метою підготовки сценаріїв для культурфільмів утворює науково-сценарну комісію, і від цього часу виробництво цих фільмів зосереджено в Одесі, що позначилося на їх тематиці: «Цукрова промисловість на Україні». «Одеські курорти», «Миколаївський судноремонтний завод "Наваль"», «Одеські сонячні ванни», «Держпароплавство», «Одеса-Батум», «Махорковий трест», «Одессіль» тощо[5]. І лише фільм «Махорковий трест» (про Прилуцькі тютюнові плантації і махорочну фабрику) було виготовлено Київським відділенням ВУФКУ на замовлення Укрмахортресту і надіслано до Москви на Всеросійську сільськогосподарську виставку[6].

У 1924 році виробничі й навчальні фільми випускали знімальні бази ВУФКУ в Харкові, Києві, Одесі. Київська база мала кінолабораторію, яку до 1924 року очолював оператор О. Калюжний, а з часом – О. Лаврик. Тут оператор сам обробляв знятий матеріал. Але виробництво культурфільмів в Україні не мало чіткого тематичного планування. Час від часу знімали переважно етнографічні і виробничі фільми: «Завод імені Петровського в Катеринославі», «Чорномор'я» (режисер Л. Шеффер) тощо. Помітно вирізнявся на цьому тлі фільм «Асканія-Нова» (1924), який експонувався на міжнародних виставках і був удостоєний нагороди в Парижі. У скороченому вигляді його вміщено у другому номері кіножурналу «Маховик».

У 1925 році почали знімати сільськогосподарські і навчальні культурфільми. Деякі картини ВУФКУ випускав на замовлення організацій[7], зокрема один робочий день редакції показано у фільмі «День газети» (автори сценарію і режисери Л. Шеффер, С. Уейтінг-Радзинський), випущеному на замовлення редакції одеської газети «Вісті» ВУФКУ до 50-річчя цього видання[8].

Для села були призначені фільми «Боротьба зі шкідниками» (на замовлення Наркомзему)[9] «Боротьба з посухою» (на замовлення Цукротресту)[10]. Наркомат охорони

---

[1] Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 / пер. с фр. С. Довганюк ; ред., передм. В. Войтенко. Київ : KINO-КОЛО, 2005. 461 с.

[2] Нариси з історії кіномистецтва України / Акад. мистецтв України, Ін-т пробл. сучас. мистец. ; ред.-упоряд. І. Зубавіна. Київ : Інтертехнологія, 2006. 862 с.

[3] А. Кино // Театр и музыка. 1923. № 35. 9 октября. С. 11.

[4] В фото-кино управлении : [ред. ст.] // Силуэты. 1923. № 8/9. Март. С. 29.

[5] Кинопроизводство ВУФКУ : [ред. ст.] // Силуэты. 1923/24. № 1. С. 11.

[6] ВУФКУ : [ред. ст.] // Экран. 1923. № 1. С. 18–19.

[7] 1-ая Госкинофабрика ВУФКУ : [ред. ст.] // Искусство трудящимся. 1925. № 52. 24 ноября. С. 11.

[8] «День газеты» : [ред. ст.] // Театральная неделя. 1925. № 3. 12 февраля. С. 6.

[9] ВУФКУ у 1926 році : [ред. ст.] // Зоря. 1926. № 13. С. 28.

[10] Там само. С. 28.

здоров'я замовив фільми: «Як годувати молочну корову», «Який догляд – такий прихід» (про методи догляду за худобою; режисер Г. Тасін;)[1], «Туберкульоз» (режисер Г. Тасін), яку було визнано одним із найкращих науково-популярних фільмів в СРСР: «Картина "Туберкульоз" має бути, безсумнівно, віднесена до наших успіхів і досягнень, – зазначав оглядач журналу "Советское кино". – За відправну точку її конструкції узято сам по собі мало помітний, у розумінні буденності, факт, – смерть робітника від сухот, і навколо цього факту розгорнуто цікаву картину про туберкульоз. Своїм ходом стрічка порушує кілька питань: що таке туберкульоз, як ним заражаються, які шляхи боротьби і т. д. Розгортаючись, фільм досить ясно, чітко і наочно відповідає на всі ці запитання. Так, у перших двох частинах розглянуто захворювання з клінічного й патологічно-анатомічного боку. Глядач бачить паличку Коха, спостерігає шлях проникнення її в організм, перебіг захворювання, руйнівні процеси в організмі і т. д. В останніх трьох частинах звернено увагу на боротьбу із захворюванням. Тут глядач знайомиться з тим, що туберкульоз є соціальною хворобою, зумовленою загальними умовами праці і побуту; боротьба за їх оздоровлення – це перший висновок фільму. Далі показано диспансери, нічні санаторії, туберкульозні інститути, будинки відпочинку, курорти і т. д. Весь ланцюг профілактичних і лікувальних заходів з боротьби з туберкульозом. Загроза туберкульозу як соціального зла на очах виростає перед глядачем; але тут же з'ясовано усі значення у справі успішної боротьби з цим захворюванням як колективу загалом, так і окремих його індивідуумів, які, ставлячись свідомо, можуть багато в чому себе вберегти від захворювання. Знято фільм чисто і ретельно. Треба якомога швидше перекласти написи українською мовою на російську, щоб не затримувати випуску цього повноцінного науково-популярного фільму в наші робочі клуби»[2].

У 1925 році вийшли й інші етнографічні й виробничі культурфільми: «Видобуток і коксування вугілля в шахтах Донбасу»[3], «Єврейські землеробські колонії» (оператор Г. Дробін), «Одеські курорти» (оператор І. Гудима)[4].

У 1926 році намітилось кількісне і якісне піднесення розвитку культурфільмів в Україні. На екран вийшли культурфільми етнографічного, навчального і сільськогосподарського тематичного спрямування: «Донбас – вічний революціонер», «Будинок відпочинку в Немирові», «На Проскуровщині», «На південному березі Криму», «Політекономія» (автор сценарію Р. Волобуєв), «Алкоголь», «Медицина на Україні», «Освіта на Україні», «Засуха», «Цукрова промисловість України», «Сільське господарство лісостепу», «Сільське господарство степу», «Буряк допоміг»[5]. На замовлення концесійного підприємства «А. А. Реш-збір-сировина» ВУФКУ випускає картину «Боротьба з ховрашками» (режисери Б. Дуберштейн, Л. Могилевський)[6].

Починаючи з 1926 року, ВУФКУ залучає до співпраці вчених Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН). Найдосвідченішому на той час режисеру П. Чардиніну було доручено створити етнографічний фільм «Україна»[7]. Зйомки тривали протягом року (географія, етнографія, топографія, історичні місця України). Матеріал для цього фільму

[1] Новые фильмы : [ред. ст.] // Театр – музыка – кино. 1925. № 3. С. 7.
[2] Советская фильма : [ред. ст.] // Советское кино. 1926. № 8. С. 31.
[3] Общественная читка киносценариев : [ред. ст.] // Кино-неделя. 1924. № 37. 14 октября. С. 19.
[4] Кинорепортаж : [ред. ст.] // Театральная неделя. 1925. № 12. 31 мая. С. 11.
[5] ВУФКУ : [ред. ст.] // Театральний тиждень. 1926. № 4. С. 7.
[6] Кіно : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1926. № 14. 6 квітня. С. 13.
[7] Хроника [ред. ст.] // Коммунист. 1926. 1 февраля.

готували в Києві: економіст Барзаковський і професори ВУАН під керівництвом професора В. Шарлеманя[1]. У цей же час тривала робота над етнографічним фільмом «Дніпровські пороги» під керівництвом академіка Д. І. Яворницького[2].

У 1927 році ВУФКУ продовжує розширювати виробництво кінохроніки і культурфільмів. До тематичного плану включали теми, на які вже були готові сценарії: електрифікація (Дніпробуд), гірська промисловість, сільськогосподарський фільм, Київ, ЦІП (Центральний інститут праці), кам'яновугільна промисловість, етнографічний фільм (пам'ятки і цікаві пейзажі), металургія, тракторизація, фізкультура, анатомія, побут (цикл короткометражних фільмів)[3]. На екран вийшли етнографічні стрічки: «Бахчисарай» (режисер К. Томський, консультант У. А. Боданінський), «Крим» (режисер К. Томський), «Євреї на землі» (режисер А. Роом), «Київ» (режисер С. Чарський)[4], «Луганськ» (автор-оператор Б. Цейтлін), «Конча-Заспа» (режисер В. Заноза, консультант М. В. Шарлемань). Виробничі картини, або як їх тоді називали «техфільми» були представлені роботами «Коксування вугілля» (оператор К. Куляєв), «Миколаївський суднобудівний завод» тощо. Серед навчальних фільмів – «Тіло людини» (сценарій доктора Лаврентьєва)[5] і «Вчися плавати». До виробництва окремих картин запрошували вчених ВУАН[6].

У 1926 році розгортається будівництво Дніпрогесу (Дніпробуду), найбільшої гідроелектростанції на півдні України. Це було найважливіше завдання, поставлене ЦК ВКП(б), за його виконанням пильно стежив уряд. Ця будова набула широкого відображення в кінематографі. Розпочалися широкомасштабні зйомки картини «Дніпрогес» (автор сценарію і режисер Г. Затворницький, оператори Д. Сода, К. Куляєв і Б. Цейтлін)[7]. Експедиція здійснила зйомку дніпровських порогів і найближчих місцевостей поблизу Дніпробуду, які мали історичне, географічне й економічне значення. Зйомки проводилися на території від Києва до Запоріжжя під керівництвом професора ВУАН А. С. Синявського (консультанти професори І. Г. Александров і Б. Є. Веденєєв)[8]. Експедиція зафіксувала на плівці ряд вибухів, перемичку Дніпра, побут селян в околицях Дніпробуду. Ці матеріали частково увійшли в документальний нарис «Дніпро» за сценарієм Нежданова[9]. Картина містила історичні факти, сучасність і картини недалекого майбутнього. Фільм демонструвався на Всеукраїнській виставці народного господарства і на міжнародних виставках у Чехословаччині і Голландії. Надалі ВУФКУ планувало постійні кінозйомки робіт на Дніпробуді[10].

Режисер Г. Затворницький розподіляв культурфільми на три види:

1. Шкільний фільм як навчальний посібник для шкіл усіх типів, спеціальних і дослідних інститутів, лабораторій тощо. Його матеріал вимагає відповідної систематизації, педагогічних методів, урахування віку школярів і рівня їхніх знань.

---

[1] Ю. Я. «Вся Україна» // Культура і побут. 1926. № 15. 11 квітня. С. 1.
[2] Дніпровські пороги на екрані : [ред. ст.] // Зоря. 1926. № 20. Серпень. С. 31.
[3] Кинохроника : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1927. № 18. 15–21 березня. С. 7.
[4] Чарів С. Об'єктивом по Київу // Кіно. 1927. № 15/16. Серпень. С. 12–13.
[5] Культурные фильмы : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1927. № 12. С. 8.
[6] Науковий фільм : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1927. № 17. 3 травня. С. 17.
[7] «Дніпрельстан» : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 18/19. 22 травня. С. 15.
[8] Съёмки на Днепрострое : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1927. № 13. С. 12.
[9] Л. Л. Днепрострой и кино // Театр – музика – кіно. 1927. № 15. 22–28 лютого. С. 6.
[10] Культурные фильмы : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1927. № 12. С. 8.

2. Науково-популярний фільм, розрахований на широку аудиторію, який вирішує не стільки навчальні, скільки освітньо-культурні завдання.

3. Кінохроніка – своєрідний тип газети, зорової інформації, що відображає актуальні події[1].

До 1928 року на Одеській кінофабриці вироблялося небагато культурфільмів, переважно на місцевому матеріалі. З відкриттям Київської кінофабрики планувалося здійснювати на ній усе виробництво українських культурфільмів. Доцільність такого рішення визначалася тим, що Київ мав більш потужний науковий потенціал і можливості залучення до роботи авторитетних консультантів.

1928/1929 господарський рік можна вважати початком широко розгорнутого виробництва культурфільмів. Саме 1928 рік став початком планового виробництва фільмів. ВУФКУ розробляє тематичний план культурфільмів спільно з представниками профспілок, ВУАН і ТДРК (Товариство друзів радянського кіно). У цьому плані охоплено теми з різних галузей науки й техніки, освіти й медицини: «Механізм нормальних пологів», «Скарлатина», «За здорову зміну», «Культурне будівництво споживчої кооперації», «Виробнича робота споживчої кооперації», «Торгова робота споживчої кооперації», «Експорт України», «Експорт м'ясопродуктів», «Техніка безпеки в металургійній промисловості», «Техніка безпеки у вугільній промисловості», «Рибництво і рибальство», «Вітер», «Жаба і її дитинчата». Ці теми, за винятком трьох останніх, передбачали випуск повнометражних картин[2].

Щоб поєднати роботу над культурними і виробничими фільмами та кінохронікою, при виробничому відділі ВУФКУ в Києві було організовано підвідділ із виробництва культурфільмів під керівництвом М. Капчинського[3].

У 1928 році ВУФКУ випускає фільм «Дніпрельстан» (автор-оператор Б. Цейтлін), у якому продовжено розповідь про будівництво Дніпрогесу: 1927 року «Дніпрогес» і «Дніпро»[4].

Медична тема представлена в кількох санітарно-освітніх картинах, усі вони зняті під наглядом лікарів-практиків і професури ВУАН. Зйомки картини «Сказ і боротьба з ним» (режисер Д. Волжин, консультант лікар Б. Соловйов) узгоджувались з патологічною комісією ВУАН, очолював її академік М. Ф. Мельников-Разведенков[5]. Постійна патологічна комісія спільно з представниками Київського бактеріологічного інституту визнала, що фільм із наукового, художнього технічного погляду придатний для демонстрації у вищих медичних і ветеринарних установах, а також широкій публіці[6].

Фільм «Травматизм і перша допомога на виробництві» знімали під наглядом професорів Харківського інституту гігієни та патології праці Е. Кагана і Харківського інституту ортопедії і травматології М. Ситенка[7].

Картин «Застуда і хвороба» (режисер Д. Волжин) знімалася під керівництвом лікаря Б. Соловйова, а загальну консультацію здійснювала патологічна комісія ВУАН[8]. Він керував і зйомками фільму «Фізкультура» (режисер Д. Волжин), який у науково-

---

[1] Затворницький Г. Культур-фільм // Кіно. 1926. № 12. Грудень. С. 10–11.

[2] Борзаковський О. Наш культурфільм // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 3.

[3] Культурфильмы : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 41. 23 мая. С. 17.

[4] «Дніпрельстан» : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 16/17. 7 травня. С. 14.

[5] Нові культурфільми : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 39. 15 мая. С. 17.

[6] «Карандаш» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.

[7] Українські культурфільми : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 8 (55). Квітень. С. 14.

[8] Нові культурфільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 9. 16 березня. С. 16.

популярній формі поширював знання про значення фізкультури в сучасному житті[1]. Певною мірою до медичної тематики можна віднести й картину «Ясла» (режисер і оператор М. Кауфман) про досягнення в організацій охорони матері й дитини[2].

Водночас об'єднані збори київської громади патологів і патологоанатомічної кафедри ВУАН планували санітарно-освітні фільми знімати самостійно, а для цього вирішили організувати в Києві експериментальну лабораторію, першу в СРСР.

У 1928 році знято один із перших двосерійних культурфільмів про Крим «Ешиль-Ада» (режисер К. Томський)[3]. У першій серії були показані кустарні промисли в Криму, свято жертвопринесення Курбан-байрам, ханський палац у Бахчисараї, мертві міста Мангуп-Кале і Чуфут-Кале, а також нове промислове будівництво в Криму[4]; у другій – побут чабанів, давнє гірське поселення – місто Карасубазар і види Ялти[5].

Етнографічні картини «Кам'янеччина» (режисер В. Сафронов; науковий редактор професор Г. Геринович) і «Одеса – Південна Пальміра» (режисер С. Раппопорт) були зняті з меншим розмахом.

Ще одна повнометражна картина, яка мала резонанс – «Мавпа і людина» (режисер О. Уманський), її знято спільно з фізіологами РРФСР[6].

Виробничі й сільськогосподарські культурфільми представлені картинами «Трактор» (режисер Я. Геллєр; про виробництво тракторів і їх застосування в сільському господарстві)[7], «Культура цукрових буряків» (режисер В. Заноза; науковий редактор агроном А. Гаршин) на замовлення Цукротресту[8], «На варті врожаю» (хронікальна група Одеського кінотехнікуму) про роботу тракторів, перевірку якості посівного зерна і обладнання сільських метеорологічних пунктів[9], «Від руди – до металу» (режисер В. Заноза), «Бджільництво» (режисер П. Горбенко).

1928 рік був досить продуктивним на науково-популярні й рекламні культурфільми на замовлення виробничих комбінатів: «Олівець» (автор-оператор Б. Цейтлін) – на замовлення акціонерного товариства Мосполіграф про виробництво олівців: від заготовки матеріалів до упаковки готової продукції[10]; «Сорабкооп і його шкідники» (режисер С. Чарський) – реклама діяльності Київської спілки робітничих кооперативів[11]; «На крилах книги» (режисер М. Шор) про книжкове виробництво на замовлення Українського наукового інституту книгознавства[12]; «Українська шампань» (режисер М. Білинський) про виноградарство на Олешківських пісках у Херсонському окрузі. Щодо створення рекламного культурфільму про кооперативне життя й популяризації ідеї «широкого кооперування мас і виявлення досягнень в кооперації» Вукопрада вела переговори з ВУФКУ[13]: 1929 року було знято фільм «Виробнича робота

[1] Культурфільми ВУФКУ // Радянське мистецтво. 1928. № 8. 6 березня. С. 11.
[2] Френкель Л. Діти в фокусі // Кіно. 1928. № 7. Липень. С. 3.
[3] Новий повнометражний культурфільм : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 2. 10 січня. С. 14.
[4] Крим на екрані : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1927. № 29. 27 грудня. С. 15.
[5] Культурфильмы ВУФКУ : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 37. 11 апреля. С. 17.
[6] Такке С. Людина й мавпа // Кіно. 1930. № 13. Липень. С. 89.
[7] «Трактор» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.
[8] «Культура цукрових буряків» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 16. 15 травня. С. 11.
[9] «На варті врожаю» : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 41. 23 мая. С. 17.
[10] «Карандаш» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.
[11] Сорабкооб та його шкідники : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.
[12] Нові культурфільми : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 39. 15 мая. С. 17.
[13] Фільм про кооперацію : [ред. ст.] // Кіно. 1928. № 1. Січень. С. 16.

споживчої кооперації та «Кооперативні хлібозаготівлі на Україні». ВУФКУ на замовлення Головного курортного управління України випустило рекламний культурфільм «Курорти України»[1].

Починаючи з кінця 1928 року, основна робота над культурфільмами зосереджується в Києві. ВУФКУ й ВУАН організовують спільне виробництво культурфільмів, для цього за кордоном було закуплене відповідне технічне обладнання, доставлене в Київ у квітні 1929 року[2]. У відділі культурфільмів при ВУФКУ в Києві працюють переважно випускники Київського державного музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка: Б. Павлов, К. Лундишев, С. Шульман, О. Уманський, Г. Крикун, Л. Твердохлєбов, І. Мурин. Протягом 1928/1929 господарського року молоді кінофахівці поставили наукові, технічні, культурно-освітні, санітарно-пропагандистські фільми: «Донбас» (автор-оператор Б. Цейтлін), «Торф» (режисер К. Болотов), «Суперфосфати» (режисер Д. Ердман), «Виробництво цементу» (режисер В. Заноза), «Кіноатлас України», «Вугілля», «Лісосплав», «Комуна» (режисер М. Капчинський), «Коксові установки» (автор-оператор К. Куляєв), «Донвугілля», «Цукрові буряки» (режисер О. Швачко), «Бережи зір». Однак у зв'язку з перевиборами в Раду керівництво Київської кінофабрики змушене було перевести всі п'ять знімальних груп на інші ділянки роботи. Протягом майже півтора місяця ці групи працювали над фільмами виборчої тематики: «Двоє», «Жінка в раді», «Мрії мої, мрії...», «Звіт Харківської міськради», «Звіт Харківського окружного виконкому», «Звіт Київського окружного виконкому»[3]. Це негативно позначилось на планових показниках: якщо за перший квартал план по виробництву культурфільмів був перевиконаний – 134%, то у другому через непродумане планування кінозйомок – лише на 80%[4]; у третьому кварталі загальний показник виконання виробничого плану не вийшов у позитивний баланс. Якість культурфільмів була нижча за ігрові[5]. У першому півріччі через брак сценаріїв, режисерських і операторських кадрів виникла загроза значного недовиконання промплану. 13 режисерських груп на 1 квітня виконали 66,6% плану. У другому півріччі фабрика мобілізувала внутрішні ресурси і замість 13 груп працювали 18–19. Окремі з них здійснювали по дві-три постановки (режисер С. Чарський – дві; М. Капчинський – дві; К. Болотов – три)[6].

У 1929/1930 господарському році до весняної посівної кампанії ВУФКУ на замовлення Укрбурякради запланувало зняти вісім короткометражних фільмів про культуру вирощування цукрових буряків – «Як сіяти цукровий буряк» (режисер О. Швачко) і «Добриво буряка» (автор-оператор С. Чернявський). Для їх зйомки Київська кінофабрика сформувала спеціальні знімальні групи[7] і розпочала роботу над новими фільмами: «Зернові фабрики» (режисер Г. Александров), «машинно-тракторні станції» (режисер С. Комар), «Сільськогосподарське машинобудування на Україні»[8]. ВУФКУ випустило картини «Меліорація», «Агромінімум» (режисер О. Перегуда), «Посівкампанія», «Догляд за буряком», «Добрива», а також вісім культурфільмів на сільськогосподарські

---

[1] Українські культур-фільми : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 14.

[2] Виробництво наукових фільмів : [ред. ст.] // Культробітник. 1929. № 10. Травень. С. 15.

[3] Борзаковський О. Наш культурфільм // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 2–3.

[4] Піврічні підсумки відділу культурфільмів ВУФКУ : [ред. ст.] // Молодняк. 1929. № 9. Вересень. С. 102.

[5] Дорогу культурфільмові! : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 13. Липень. С. 1.

[6] Стрункий. (Відділ політікоосвітнього фільму про свою роботу) // Кіно. 1930. № 19. С. 18.

[7] ВУФКУ й весняна сівба : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 6. Березень. С. 12.

[8] Нові фільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Сільський театр. 1929. № 8. С. 40.

теми: 1) охорона скотарства; 2) шкідництво кулака в колективі; 3) знищення куркулів як класу; 4) допомога міста селу; 5) побут і робота колективів[1]. До кінця року, за повідомленням Відділу культурфільмів ВУФКУ, було випущено ще п'ять картин про реконструкцію тваринництва («Свиня», «Масло», «За молочну худобу», «За оздоровлення худоби», «Соняшник») і дві про механізацію сільського господарства («За машину», «Наступ на землю»)[2]. Знімалися картини різної тематики: «Кинемо палити», «Металургія» (режисер В. Сафронов), «Слово про пресу», «Енергетика» (режисер В. Заноза), «Скло» (режисер М. Капчинський), «Мільйони під ногами» (режисер Г. Гричер).

У відділі культурфільмів на Київській кінофабриці планувалося виробництво таких фільмів: «Закони спадковості», «Від руди до металу» (режисер В. Заноза), «За урожай», «Приморські заповідники»[3], були завершені навчальні картини «Вітер» (режисер А. Вінницький, про використання сили вітру для потреб людини), «Як шиють черевики», «Біле золото» (цукор) і «Видобуток металу»[4], на Одеській кінофабриці – над культурфільмом «Рибальство та рибництво на Україні» (режисер Я. Геллер, консультант професор М. Загоровський)[5].

Для зйомки повнометражної картини «Приморські заповідники» Київська кінофабрика спорядила три експедиції на узбережжя Чорного та Азовського морів, де розміщені державні заповідники. Перша експедиція знімала переліт птахів і весняну рослинність степів, друга – гніздовий період у птахів і роботу населення цих районів, третя – рослинність степів у Приморської смузі, а також початок осінньої міграції птахів. Сценарій фільму підготували наукові співробітники ВУАН – професори М. Шарлемань і О. Лазаренко[6].

Протягом 1929–1930 років в Україні вийшло ще кілька етнографічних фільмів. ВУФКУ відрядила оператора І. Лозієва в експедицію на Тянь-Шань спільно із Зоологічним музеєм ВУАН. Зібраний кіноматеріал був змонтований у двох фільмах «По Туркменії і Бухарі з кіноапаратом» (1929, режисер-оператор І. Лозієв)[7] і «До Хан-Тенгрі» (1930, режисер-оператор І. Лозієв)[8]. У фільмах І. Лозієва представлено замітки учасника експедиції по Тянь-Шаню, показано її роботу, побут і життя місцевого населення, пейзажі, зняті там, де дуже рідко бували люди. Хоча фільми І. Лозієва містили лише строгий виклад фактів у дорожньому журналі, вони були цікавими завдяки показу невідомих і сповнених небезпеки місць.

На відміну від робіт І. Лозієва, фільм «По Алтаю» (1929, режисер-оператор Б. Слуцький) про природу алтайських гір і побут населення Сибіру був набагато цікавішим. Сучасники відзначали прекрасну операторську роботу, динамічний монтаж, досі не зафіксовані на кіноплівці побутові звичаї алтайців, що дало змогу вважати цей етнографічний фільм одним із найкращих. На засіданні приймальної комісії Київської кінофабрики його було визнано актуальним[9], а дебютанта Б. Слуцького вирішено й надалі залучати для зйомок культурфільмів.

[1] ВУФКУ для засівної кампанії : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1930. № 7. 10 березня. С. 11.
[2] Стрункий. (Відділ політікоосвітнього фільму про свою роботу) // Кіно. 1930. № 19. С. 18.
[3] Борзаковський О. Наш культурфільм // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 2–3.
[4] Шкільні фільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 3. Лютий. С. 12.
[5] Нові культурфільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 5. Березень. С. 14.
[6] Шарлемань М., Лазаренко А. Нові культурфільми ВУФКУ // Кіно. 1929. № 5. Березень. С. 12.
[7] Наші культурфільми : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 19. Жовтень. С. 16.
[8] Кинорепертуарный список фильм. 1930. № 7. Октябрь. С. 6–9.
[9] Хроника : [ред. ст.] // Новый зритель. 1929. № 42. 13 октября. С. 13.

Вдалим був і етнографічний фільм «Перлина степу» (1930, режисер М. Капчинський), знятий на замовлення Наркомзему. Багатий документальний матеріал і ефектні зйомки освоєння південноукраїнських степів становили особливість цієї картини. У фільмі показано й роботу всесвітньо відомого Наукового інституту в Асканії-Нова, його досягнення[1].

Серед санітарно-освітніх картин високо оцінено було «Механізм нормальних пологів» (1929, режисер К. Болотов, консультант професор І. Писемський), робота над якою тривала два роки. Це був перший в СРСР кінопідручник з акушерства для медичних вищих навчальних закладів. Зйомки здійснювались на багатому матеріалі акушерської клініки Київського клінічного інституту із застосуванням рентгенозйомки, рапідної зйомки, мультиплікації[2].

Ще більшого визнання удостоїлась картина «Вакцинація та імунітет» (1930; автор сценарію і режисер О. Уманський, консультант професор М. Нещадименко). Це був перший фільм із мікробіології про інфекційні захворювання. У фільмі показані цікаві моменти з виробництва вакцин проти тифу, дифтерії і віспи. Зйомки проводилися в Київському бактеріологічному інституті на новому мікрознімальному обладнанні, спеціально закупленому ВУФКУ для виробництва наукових фільмів[3].

Однак найвищу оцінку здобула картина «Життя метелика» (1929, режисер А. Вінницький, консультант ентомолог П. Краснюк). Її переглянули майже всі фахівці з ентомології й біології Києва і визнали блискучою. Порівнюючи стрічку із зарубіжними фільмами, учені визнали: «Життя метелика» значно якісніша кінокартина, ніж німецькі фільми такої тематики[4]. Хоча цей фільм знято як науковий, він мав більш широке значення: у ньому розкривалися боротьба за існування – виживання окремого виду метеликів серед комах, смертельно небезпечних для них.

Основним критерієм якості культурфільмів щодо агітації і пропаганди (а не художнього рівня) вважалася проста навчальна форма – у фільмі мали вирішуватись конкретні завдання конкретними засобами і прийомами[5]. Цим параметрам відповідав повнометражний фільм О. Прегуди «На великому зламі» (1930) за матеріалами Наркомзему УРСР про роль агромінімуму в сільському господарстві[6]. У фільмі наголошено, що колективізація була логічним висновком із представленого матеріалу. Експозиція фільму – кілька епізодів, у яких розкрито нераціональність ведення індивідуального сільського господарства, наголошувалося, що порятунок бідняка – тільки в колективі. Загостривши проблему, О. Перегуда пропонував і її вирішення. У дидактичній частині показані заходи агромінімуму і перспектива подальшого розвитку села – у майбутньому не буде хуторів агроміста, велика індустрія зітре відмінність між селом і містом.

У 1930 році кістяк творчої групи неігрового кінематографу становили режисери: М. Капчинський, А. Вінницький, В. Сафронов, К. Болотов, О. Швачко, М. П'ясецький; оператори Г. Александров, Г. В'юник, О. Ємельянов, М. Балухтін, О. Дахно та інші. У молодих співробітників не вистачало виробничого досвіду, а головне, – освіченості

[1] Ц. С. Перлина степу // Кіно. 1930. № 21/22. Листопад. С. 3.
[2] «Механізм нормальних пологів» : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 7. Квітень. С. 12.
[3] Вакцінація та імунітет : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 8. Квітень. С. 14.
[4] «Життя метелика» : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 19. Жовтень. С. 16.
[5] За культурно-освітній фільм : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 4. Лютий. С. 1.
[6] Перегуда О. Лани колгоспівські та фільми // Кіно. 1930. № 3. Лютий. С. 5.

й культурного кругозору, що нерідко призводило до неякісного добору тем і низького зображувального рівня картин. Роботу над культурфільмами вважали непрестижною, бували випадки, що через брак кваліфікації керівництво кінофабрик «перекидало» режисерів з ігрового кіно в неігрове.

«Перед режисером радянського українського культурфільму доводиться ставити досить таки жорсткі вимоги, – зазначав завідувач відділу культурфільмів Київської кінофабрики О. Борзаковський. – Крім відповідної кінокваліфікації, режисер культурфільмів повинен бути, звичайно, взагалі культурною, освіченою людиною. Нарешті, людиною, яка не є чужою українській культурі, щоб виправдати існування української кінематографії і українського культурфільму зокрема. Ясна річ, щоб виховувати такі кадри доведеться витратити не місяці, а роки. Цю частину роботи ми тільки починаємо. Є чинники, які в умовах нашого кіновиробництва заважають виконанню цього завдання, і є фактори які сприяють йому. Серед перших – глибоко вкорінений серед більшості кінопрацівників погляд на культурфільми як на продукцію нижчого сорту»[1].

Підіб'ємо підсумки. Перші культурфільми – це зняті на плівку виробничі процеси і видові зйомки. Однак такий підхід не відповідав просвітницькій ролі кінематографа, бо автором культурфільму, як і в кінодокументалістиці, зазвичай була одна особа – сценарист, режисер, оператор. Коли культурфільм створювали на замовлення наукових організацій чи інститутів, до виробництва долучалися консультанти – фахівці тієї галузі науки, якій був присвячений фільм. Часом консультанти були й авторами сценаріїв культурфільмів. Замість поверхового трактування обраної теми, у фільмах давали розгорнуте пояснення певних наукових явищ. Проте, не зважаючи на залучення до роботи фахівців, якість наукових фільмів була невисокою. Це пояснюється браком кваліфікованих кіноспеціалістів.

До виробництва науково-технічних фільмів залучалися переважно випускники Одеського кінотехнікуму. Молодь починала професійну діяльність у кінематографі з наукових фільмів. На кінофабриці в Одесі діяла школа фабрично-заводського учнівства для підготовки фахівців допоміжних професій. З учнів цієї школи і студентів Одеського кінотехнікуму, з молоді, яка працювала на кінофабриці, наприкінці 1920-х років було створено першу комсомольську кіногрупу. Незважаючи на те, що Одеський кінотехнікум повністю забезпечував український кінематограф фахівцями технічних професій, професійних кінорежисерів не вистачало. Тому рівень культурфільмів був невисокий, бо, по-перше, була недостатньо ефективна робота відділу неігрових фільмів, який не зміг залучити до роботи науковими консультантами професіоналів – працівників громадських і навчальних закладів. Ще одна причина низької якості культурфільмів – постійне втручання у процеси кіновиробництва партійних органів. ВУФКУ змушене було виконувати партійні постанови і виробляти фільми переважно агітаційного і пропагандистського характеру, і до того ж, нецікавої для глядача тематики – сільськогосподарські та виробничі процеси.

Перспективи досліджень спрямовані на вивчення особливостей виробництва культурфільмів в Україні протягом 1930-х років, коли була сформована школа українських науково-популярних фільмів.

[1] Борзаковський О. Наш культурфільм // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 2–3.

Список використаної літератури

1. А. Кино // Театр и музыка. 1923. № 35. 9 октября. С. 11.
2. Борзаковський О. Наш культурфільм // Кіно. 1929. № 8. Квітень. С. 2–3.
3. В фото-кино управлении : [ред. ст.] // Силуэты. 1923. № 8/9. Март. С. 29.
4. Вакцинація та імунітет : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 8. Квітень. С. 14.
5. Виробництво наукових фільмів : [ред. ст.] // Культробітник. 1929. № 10. Травень. С. 15.
6. ВУФКУ для засівної кампанії : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1930. № 7. 10 березня. С. 11.
7. ВУФКУ й весняна сівба : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 6. Березень. С. 12.
8. ВУФКУ у 1926 році : [ред. ст.] // Зоря. 1926. № 13. С. 28.
9. ВУФКУ : [ред. ст.] // Театральний тиждень. 1926. № 4. С. 7.
10. ВУФКУ : [ред. ст.] // Экран. 1923. № 1. С. 18–19.
11. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 / пер. с фр. С. Довганюк ; ред., передм. В. Войтенко. Київ : KINO-КОЛО, 2005. 461 с.
12. «День газеты» : [ред. ст.] // Театральная неделя. 1925. № 3. 12 февраля. С. 6.
13. «Дніпрельстан» : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 16/17. 7 травня. С. 14.
14. «Дніпрельстан» : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 18/19. 22 травня. С. 15.
15. Дніпровські пороги на екрані : [ред. ст.] // Зоря. 1926. № 20. Серпень. С. 31.
16. Дорогу культурфільмові! : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 13. Липень. С. 1.
17. «Життя метелика» : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 19. Жовтень. С. 16.
18. Журов Г. В. Розвиток українського кіномистецтва. Київ : Мистецтво, 1958. 44 с.
19. За культурно-освітній фільм : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 4. Лютий. С. 1.
20. Затворницький Г. Культур-фільм // Кіно. 1926. № 12. Грудень. С. 10–11.
21. Історія українського радянського кіно : в 3 т. Т. 1 : 1917–1930 / ред. Б. С. Буряк, С. Г. Зінич. Київ : Наук. думка, 1986. 246 с.
22. «Карандаш» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.
23. Кинопроизводство ВУФКУ : [ред. ст.] // Силуэты. 1923/24. № 1. С. 11.
24. Кинорепертуарный список фильм. 1930. № 7, октябрь. С. 6–9.
25. Кинорепортаж : [ред. ст.] // Театральная неделя. 1925. № 12. 31 мая. С. 11.
26. Кинохроника : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1927. № 18. 15–21 березня. С. 7.
27. Кіно : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1926. № 14. 6 квітня. С. 13.
28. Корнієнко І. С. Українське радянське кіномистецтво, 1917–1929 : нариси. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. 141 с.
29. Крим на екрані : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1927. № 29. 27 грудня. С. 15.
30. «Культура цукрових буряків» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 16. 15 травня. С. 11.
31. Культурные фильмы : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1927. № 12. С. 8.
32. Культурфильмы : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 41. 23 мая. С. 17.
33. Культурфільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 8. 6 березня. С. 11.
34. Культурфильмы ВУФКУ : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 37. 11 апреля. С. 17.
35. Л. Л. Днепрострой и кино // Театр – музика – кіно. 1927. № 15. 22–28 лютого. С. 6.
36. «Механізм нормальних пологів» : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 7. Квітень. С. 12.
37. «На варті врожаю» : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 41. 23 мая. С. 17.
38. Нариси з історії кіномистецтва України / Акад. мистецтв України, Ін-т пробл. сучас. мистец. ; [ред.-упоряд. І. Зубавіна]. Київ : Інтертехнологія, 2006. 862 с.
39. Науковий фільм : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1927. № 17. 3 травня. С. 17.
40. Наші культурфільми : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 19. Жовтень. С. 16.

41.Новий повнометражний культурфільм : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 2. 10 січня. С. 14.

42.Нові культурфільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 5. Березень. С. 14.

43.Нові культурфільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Нове мистецтво. 1928. № 9. 16 березня. С. 16.

44.Нові культурфільми : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1928. № 39. 15 мая. С. 17.

45.Нові фільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Сільський театр. 1929. № 8. С. 40.

46.Новые фильмы : [ред. ст.] // Театр – музика – кіно. 1925. № 3. С. 7.

47.Общественная читка киносценариев : [ред. ст.] // Кино-неделя. 1924. № 37. 14 октября. С. 19.

48.1-ая Госкинофабрика ВУФКУ : [ред. ст.] // Искусство трудящимся. 1925. № 52. 24 ноября. С. 11.

49.Перегуда О. Лани колгоспівські та фільми // Кіно. 1930. № 3. Лютий. С. 5.

50.Піврічні підсумки відділу культурфільмів ВУФКУ : [ред. ст.] // Молодняк. 1929. № 9. Вересень. С. 102.

51.Роміцин А. А. Українське радянське кіномистецтво : нариси. Київ : Вид-во акад. наук УРСР, 1959. 227 с.

52.Советская фильма : [ред. ст.] // Советское кино. 1926. № 8. С. 31.

53.Сорабкооб та його шкідники : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. №15. 1 травня. С. 12.

54.Стрункий. (Відділ політикоосвітнього фільму про свою роботу) // Кіно. 1930. № 19. С. 18.

55.Съёмки на Днепрострое : [ред. ст.] // Театр, клуб, кино. 1927. № 13. С. 12.

56.Такке С. Людина й мавпа // Кіно. 1930. № 13. Липень. С. 89.

57.«Трактор» : [ред. ст.] // Радянське мистецтво. 1928. № 15. 1 травня. С. 12.

58.Українські культурфільми : [ред. ст.] // Кіно. 1929. № 8 (55). Квітень. С. 14.

59.Фільм про кооперацію : [ред. ст.] // Кіно. 1928. № 1. Січень. С. 16.

60.Френкель Л. Діти в фокусі / Лазар Френкель // Кіно. 1928. № 7. Липень. С. 3.

61.Хроника : [ред. ст.] // Коммунист. 1926. 1 февраля.

62.Хроника : [ред. ст.] // Новый зритель. 1929. № 42. 13 октября. С. 13.

63.Ц. С. Перлина степу // Кіно. 1930. № 21/22. Листопад. С. 3.

64.Чарів С. Об'єктивом по Києву // Кіно. 1927. № 15/16. Серпень. С. 12–13

65.Шарлемань М., Лазаренко А. Нові культурфільми ВУФКУ // Кіно. 1929. № 5. Березень. С. 12.

66.Шимон А. А. Страницы биографии украинского кино. Киев : Мистецтво, 1974. 151 с.

67.Шкільні фільми ВУФКУ : [ред. ст.] // Кіно. 1930. № 3. Лютий. С. 12.

68.Ю. Я. «Вся Україна» // Культура і побут. 1926. № 15. 11 квітня. С. 1.

References

1. A. (1923). Cinema [Kino]. *Theater and music* [*Teatr y muzyka*], No. 35, p. 11 [in Russian].

2. Borzakovs'kyy, O. (1929). Our cultural film [Nash kul'turfil'm]. *Cinema* [*Kino*], No. 8, pp. 2–3 [in Ukrainian].

3. In the photo-cinema management (1923), [V foto-kino upravlenii]. *Silhouettes* [*Siluety*], No. 8/9, p. 29 [in Russian].

4. Vaccination and immunity (1930). [Vaktsinatsiya ta imunitet]. *Cinema* [*Kino*], No. 8, p. 14. [in Ukrainian].

5. Production of scientific films (1929). [Vyrobnytstvo naukovykh fil'miv]. *Cult worker* [*Kul'trobitnyk*], No. 10, p. 15 [in Ukrainian].

6. UFKU for seeding campaign (1930). [VUFKU dlya zasivnoyi kampaniyi]. *Soviet art* [*Radyans'ke mystetstvo*], No. 7, p. 11 [in Ukrainian].
7. VUFKU and the spring skull (1929). [VUFKU y vesnyana skirba]. *Cinema* [*Kino*], No. 6, p. 12 [in Ukrainian].
8. VUFKU in 1926 (1926). [VUFKU u 1926 rotsi]. *Star* [*Zorya*], No. 13, p. 28 [in Ukrainian].
9. VUFKU (1926). [VUFKU]. *Theatrical week* [*Teatral'nyy tyzhden*], No. 4, p. 7 [in Ukrainian].
10. VUFKU (1923). [VUFKU]. *Screen* [*Ekran*], No. 1, pp. 18–19 [in Russian].
11. Hoseyko, L. (2006). *History of Ukrainian cinema. 1896–1995* [*Istoriya ukrayins'koho kinematohrafa 1896–1995*]. Kyiv: KINO KOLO, 461 p. [in Ukrainian].
12. "The Day of the Newspaper" (1925). ["Den gazetyi"]. *Theater week* [*Teatralnaya nedelya*], No. 3, p. 6 [in Russian].
13. "Dnepr state" (1928). ["Dniprel'stan"]. *New art* [*Nove mystetstvo*], No. 16/17, p. 14 [in Ukrainian].
14. "Dnepr state" (1928). ["Dniprel'stan"]. *New art* [*Nove mystetstvo*], No. 18/19, p. 15 [in Ukrainian].
15. Dnieper thresholds on the screen (1926). [Dniprovs'ki porohy na ekrani]. *Star* [*Zory*], No. 20, p. 31 [in Ukrainian].
16. The Road to Cultural Film! (1930). [Dorohu kul'turfil'movi!]. *Cinema* [*Kino*], No. 13, p. 1 [in Ukrainian].
17. "Butterfly Life" (1929). ["Zhyttya metelyka"]. *Cinema* [*Kino*], No. 19, p. 16 [in Ukrainian].
18. Zhurov, H. V. (1958). Development of Ukrainian cinema art [Rozvytok ukrayins'koho kinomystetstva]. Kyiv: Mystetstvo, 44 p [in Ukrainian].
19. For cultural and educational film (1930). [Za kul'turno-osvitnyy fil'm]. *Cinema* [*Kino*], No. 4, p. 1 [in Ukrainian].
20. Zatvornyts'kyy, H. (1926). Cultural Film [Kul'tur-fil'm]. *Cinema* [*Kino*], No. 12, pp. 10–11 [in Ukrainian].
21. Buryak, B. S., Zinych, S. H. (1986). History of Ukrainian Soviet Cinema [Istoriya ukrayins'koho radyans'koho kino], in 3 vol., vol. 1. 1917–1930. Kyiv: Naukova dumka, 246 p. [in Ukrainian].
22. "Pencil" (1928). ["Karandash"]. *Soviet art* [*Radyans'ke mystetstvo*], No. 15, p. 12 [in Ukrainian].
23. Film production of the VUFKU (1923/24). [Kinoproizvodstvo VUFKU]. *Silhouettes* [*Silujety*], No. 1. p. 11. [in Russian].
24. *Film Repertoire List Movie* (1930). [*Kinorepertuarnyiy spisok film*], No. 7, pp. 6–9 [in Russian].
25. Cinema reportage (1925). [Kinoreportazh]. *Theater week* [*Teatralnaya nedelya*], No. 12, p. 11 [in Russian].
26. Newsreel (1927). [Kinohronika]. *Theater – music – cinema* [Teatr – muzyka – kino], No. 18, p. 7 [in Russian].
27. Kino (1926). [Cinema]. *New art* [Nove mystetstvo], No. 14, p. 13 [in Ukrainian].
28. Korniyenko, I. S. (1959). *Ukrainian Soviet Cinema Arts, 1917–1929* [*Ukrayins'ke radyans'ke kinomystetstvo, 1917–1929*]. Kyiv: AN URSR, 141 p. [in Ukrainian].
29. Crimea on the screen (1927). [Krym na ekrani]. *New art* [*Nove mystetstvo*], No. 29, p. 15 [in Ukrainian].

30.“Sugar Beet Culture” (1928). [“Kul’tura tsukrovykh buryakiv”]. *Soviet art* [*Radyans’ke mystetstvo*], No. 16, p. 11 [in Ukrainian].

31.Cultural films (1927). [Kul’turnye fil’my]. *Theater – music – cinema* [Teatr – muzyka – kino], No. 12, p. 8 [in Russian].

32.Cultural films (1928). [Kul’turnye fil’my]. *Theater, club, cinema* [*Teatr, klub, kyno*], No. 41, p. 17 [in Russian].

33.Cultural films of VUFKU (1928). [Kul’turfil’my VUFKU]. *Soviet art* [*Radyans’ke mystetstvo*], No. 8, p. 11 [in Ukrainian].

34.Cultural films of VUFKU (1928), [Kul’turfil’my VUFKU]. *Theater, club, cinema* [*Teatr, klub, kyno*], No. 37, p. 17 [in Russian].

35.L. L. (1927). Construction on the Dnieper and cinema [Dneprostroj i kino]. *Theater – music – cinema* [*Teatr – muzyka – kino*], No. 15, p. 6 [in Russian].

36.“The mechanism of normal childbirth” (1929). [Mekhanizm normal’nykh polohiv]. *Cinema* [*Kino*]. No. 7, p. 12 [in Ukrainian].

37.“On the watch of the harvest” (1928). [“Na varti vrozhayu”]. *Theater, club, cinema* [*Teatr, klub, kyno*], No. 41, p. 17 [in Ukrainian].

38. Zubavina, I (2006). *Essays on the history of cinema of Ukraine* [*Narysy z istoriyi kinomystetstva Ukrayiny*]. Kyiv: Intertekhnolohiya, 862 p. [in Ukrainian].

39.Scientific film (1927). [Naukovyy fil’m]. *New art* [*Nove mystetstvo*]. No. 17, p. 17 [in Ukrainian].

40.Our cultural films (1929). [Nashi kul’turfil’my]. *Cinema* [*Kino*], No. 19, p. 16 [in Ukrainian].

41.A new full-length cultural film (1928), [Novyy povnometrazhnyy kul’turfil’m]. *New art* [*Nove mystetstvo*], No. 2, p. 14 [in Ukrainian].

42.New VUFKU Cultural Films (1930). [Novi kul’turfil’my VUFKU]. *Cinema* [*Kino*], No. 5, p. 14 [in Ukrainian].

43.New VUFKU Cultural Films (1928). [Novi kul’turfil’my VUFKU]. *New art* [*Nove mystetstvo*], No. 9, p. 16 [in Ukrainian].

44.New Cultural Films (1928). [Novi kul’turfil’my]. *Theater, club, cinema* [*Teatr, klub, kyno*], No. 39, p. 17 [in Ukrainian].

45.New VUFKU films (1929). [Novi fil’my VUFKU]. *Rural Theater* [*Sil’s’kyy teatr*]., No. 8, p. 40 [in Ukrainian].

46.New films (1925). [Novyie filmy]. *Theater – music – cinema* [*Teatr – muzyka – kino*], No. 3. p. 7 [in Russian].

47.Public scripting of screenplays (1924). [Obschestvennaya chitka kinostsenariev]. *Cinema week* [*Kino-nedelya*], No. 37, p. 19 [in Russian].

48.The 1st State factory of the VUFKU (1925). [1-aya Goskinofabrika VUFKU]. *Art workers* [*Iskusstvo trudyaschimsya*], No. 52, p. 11 [in Russian].

49.Perehuda, O. (1930). Fields collective-farm and films [Lany kolhospivs’ki ta fil’my]. *Cinema* [*Kino*], No. 3, p. 5 [in Ukrainian].

50.Semi-final results of the Department of Cultural Films of VUFKU (1929), [Pivrichni pidsumky viddilu kul’turfil’miv VUFKU]. *Young* [*Molodnyak*], No. 9, p. 102 [in Ukrainian].

51.Romitsyn, A. A. (1959). *Ukrainian Soviet Cinema Arts* [*Ukrayins’ke radyans’ke kinomystetstvo*]. Kyiv: AN URSR, 1959, 227 p. [in Ukrainian].

52.The Soviet film (1926). [Sovetskaya filma]. *Soviet cinema* [*Sovetskoe kino*], No. 8, p. 31 [in Russian].

53.Sorokob and his pests (1928). [Sorabkoob ta yoho shkidnyky]. *Soviet art* [*Radyans’ke mystetstvo*], No. 15, p. 12 [in Ukrainian].

54.Strunkyy (1930). Department of Political Film about its work [Viddil politikoosvitn'oho fil'mu pro svoyu robotu]. *Cinema* [*Kino*]. No. 19, p. 18 [in Russian].

55. Shooting construction on the Dnieper (1927). [S'yomki na Dneprostroe]. *Theater*, *club, cinema* [*Teatr, klub, kyno*], No. 13, p. 12 [in Ukrainian].

56.Takke, S. (1930). Man and monkey [Lyudyna y mavpa]. *Cinema* [*Kino*], No. 13, p. 89 [in Ukrainian].

57."Traktor" (1928). ["Tractor"]. *Soviet art* [*Radyans'ke mystetstvo*], No. 15, p. 12 [in Ukrainian].

58.Ukrainian Cultural Films (1929) [Ukrayins'ki kul'turfil'my kooperatsiyu]. *Cinema* [*Kino*], No. 8 (55), p. 14 [in Ukrainian].

59.The film about cooperation (1928). [Fil'm pro kooperatsiyu]. *Cinema* [*Kino*], No. 1. p. 16 [in Ukrainian].

60.Frenkel', L. (1928). Children are in a trick [Dity v fokusi]. *Cinema* [*Kino*], No. 7, p. 3 [in Ukrainian].

61.The Chronicle (1926). [Hronika]. *The Communist* [*Kommunist*], 1 February [in Russian].

62.The Chronicle (1929). [Hronika]. *New viewer* [*Novyj zritel'*], No. 42, p. 13 [in Russian].

63.Ts. S. (1930). Pearl of the steppe [Perlyna stepu]. *Cinema* [Kino], No. 21/22, p. 3 [in Ukrainian].

64.Chariv, S. (1927). The subject of Kyiv [Ob'yektyvom po Kyyivu]. *Cinema* [*Kino*], No. 15/16, pp. 12–13 [[in Ukrainian].

65.Sharleman', M. and Lazarenko, A. (1929). New cultures of VUFKU [Novi kul'turfil'my VUFKU]. *Cinema* [*Kino*], No. 5, p. 12 [in Ukrainian].

66.Shimon, A. (1974). *Pages of the biography of Ukrainian cinema* [*Stranicy biografii ukrainskogo kino*]. Kyiv: Mystetstvo, 151 p. [in Russian].

67.VUFKU school films (1930). [Shkil'ni fil'my VUFKU]. *Cinema* [*Kino*], No. 3, p. 12 [in Ukrainian].

68.Yu. Ya. (1926). "All Ukraine" ["Vsya Ukrayina"]. *Culture and life* [*Kul'tura i pobut*], No. 15, p. 1 [in Ukrainian].

Миславский В. Н. Становление производства культурфильмов в Украине в 1922–1930-х годах. Культурфильмы в Украине рассматривались как второстепенные, и им не уделялось должного внимания. Производство культурфильмов ВУФКУ (Всеукраинское фотокиноуправление) начинается в 1922–1923 годах из постановок на Одесской кинофабрике. Первые культурфильмы можно признать лишь номинально. Авторы только испытали технологические возможности нового вида киноискусства. Методы производства культурфильмов были несовершенны и весьма трудоёмки, что сказывалось на их художественном уровне. Культурфильмы в Украине не получили распространения, так как в большинстве случаев не имели художественной ценности. Такое состояние дел связываем с тем, что сначала эти ленты рассматривались как второстепенные, их постановки поручали малоопытным кинематографистам, часто дебютантам. В работе на материале широкого спектра малоизвестных публикаций в украинской и российской прессе 1920–1930-х годов впервые рассмотрены основные аспекты развития производства в украинском кинематографе культурфильмов как отдельной формы государственной политики в области кинопроизводства, определены факторы, которые влияли на этот процесс в указанный период, а также охарактеризовано влияние политической конъюнктуры на тематику фильмов и вклад украинских кинематографистов в развитие производства культурфильмов в Украине. Освещены процессы формирования штата творческих работников в украинском научно-популярном кинематографе.

Ключевые слова: история кино в УССР, ВУФКУ, кинопроизводство, культурфильмы.

Myslavskiy Volodymyr Naumovych – Candidate of Art Criticisme, Senior Lecturer at the Chair of Television at Kharkiv State Academy of Culture.

ORCID iD. https://orcid.org/0000-0003-0339-1820

Development of Cultural Film Production in Ukraine in 1922–1930.

Relevance of the study: no comprehensive research about the development of Ukrainian cultural films in the 1920's has been performed in the Ukrainian film studies.

Main objectives of the study are to consider major aspects of cultural film production as a separate domain in the Ukrainian cinematography; to outline the features of film production processes in the 1920's; and to identify the factors affecting these processes.

Methodology: empirical method based on the analysis and comparison of publications in the film media in the 1920's was utilized in the present study.

Findings and conclusions: despite the low quality of the Ukrainian cultural films produced in the 1920's, the experience gained during this period has had a favorable effect on further development of popular science filmmaking in Ukraine.

Cultural films in Ukraine were considered to be of minor importance and were often neglected. Production of cultural films was launched by AUPCA (All-Ukrainian Photo and Cinema Administration) at Odessa Film Studio in 1922–1923. The first cultural films belonged to this category in name only. The authors were merely experimenting with technological capabilities of the new form of cinematic art. Production methods were cumbersome and time-consuming, which had a detrimental effect on the artistic level of cultural films. Educational films in Ukraine failed to go mainstream, as they were of a very limited artistic value. The delineated state of affairs is attributed to the fact that such movies were considered unimportant, and production thereof was commissioned to inexperienced, often debutant film-makers. This article based on numerous little-known publications in the Ukrainian and Russian media in the 1920–1930's deals with the major aspects of development of cultural film production in the Ukrainian cinematography as a separate form of public policy in this field; identifies the factors affecting this process in the above-mentioned period; outlines the influence of political environment on subject matter of the movies; and summarizes the contribution made by the Ukrainian cinematographers in educational film making in Ukraine. The article also covers the processes of creative specialists staffing in the Ukrainian popular-science cinematography.

Keywords: history of cinematography in the Ukrainian SSR, AUPCA, film production, cultural films.